

FORSKNINGSPROSJEKTET "LANDSKAPSKUNNSKAP OG RESSURSFORVALTNING I
INDRE TROMS OG FINNMARK 2500 F.KR. – 1000 E.KR. (LARM)"

ID 134692 Čoallajávri, Karasjok k., Finnmark. Rapport fra utgravning 2012

MARIANNE SKANDFER
INSTITUTT FOR ARKEOLOGI OG SOSIALANTROPOLOGI
UNIVERSITETET I TROMSØ
SEPTEMBER 2012

UiT The Arctic University of Norway – 2018

Septentrio Academic Publishing

<http://septentrio.uit.no/>

Septentrio Reports, number 2, 2018

DOI: <http://doi.org/10.7557/7.4324>

ISSN: 2387-4597

Licensee UiT The Arctic University of Norway

This Open Access report is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

International License: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Innledning

I forbindelse med forskningsprosjektet "Landskapskunnskap og ressursforvaltning i Indre Troms og Finnmark 2500 f.Kr. – 1000 e.kr." (LARM) ble det sommeren 2012 foretatt utgravning av en tuft - ID 134692 - ved Čoallajávri i Karasjok kommune, Finnmark. Undersøkelsen foregikk i tidsrommet 11. – 16.06.2012, med undertegnede som feltleder og BA Linn K. Sachs, BA Tina Solbakken, MA Sidsel Bakke og MA Jon G. Blom, alle fra Universitetet i Tromsø, som feltassistenter. Målet med undersøkelsen var å få dokumentert konstruksjoner, funn og alder på en av de små, nedgravde tuftene som prosjektet har påvist flere av i indre Finnmark, for derigjennom å komme nærmere en forståelse av hvordan tuftene har inngått i ressursutnytting i området. I tillegg ble det foretatt kulturminneregistreringer, som er ført i egen rapport (Skandfer 2012) og videresendt til Sametinget og Finnmark fylkeskommune for innlegging i Askeladden.

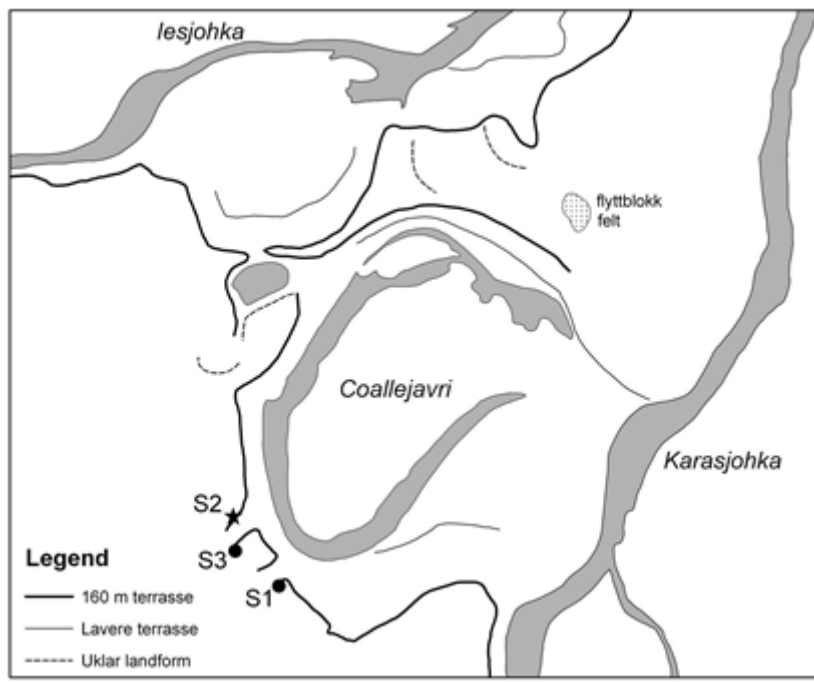
Arbeidet foregikk stort sett i oppholdsvær og fin temperatur, med relativt lite insekter. En dag valgte vi å avslutte tidligere enn planlagt på grunn av kraftig regn med torden.

Bakgrunn for undersøkelsen

LARM-prosjektet er finansiert av Tromsø forskningsstiftelse og Norges forskningsråd. Prosjektet søker gjennom bl.a. arkeologiske undersøkelser å frambringe ny kunnskap om dynamikk, kontinuitet, variasjon og endring i landskapsbruk og ressursutnyttelse i indre Troms og Finnmark i tidsrommet 2500 f.Kr. 1000 e.Kr. Tidsrommet inkluderer to hendelser som synes å representere sentrale skifter i den regionale kulturhistorien; skifter som antas å ha implikasjoner for store deler av Fennoskandia som helhet. Den første er en omfattende etablering av fangstgropsystem for villrein fra omkring 2500 f.Kr. Den andre er overgangen fra villreinfangst til en form for fangstbasert reindrift, kanskje så tidlig som 800/1000 f.Kr. I løpet av dette tidsrommet etableres samisk etnisitet som en felles jeger-fangstidentitet i Fennoskandia, men det første tusenåret e.Kr. framstår som arkeologisk funntomt i innlandet. Det blir stadig tydeligere at det empiriske grunnlaget for kunnskap om den eldre kulturhistoria i innlandet i Nord-Norge er svakt, og det er grunn til å stille spørsmålsteget ved om det eksisterende kunnskapsgrunnlaget er representativt. Vi vet svært lite om hvilke kulturminner og kulturmiljø som finnes, hvordan de er lokalisert i landskapet og hvordan de er kronologisk relatert til hverandre.

Lokaliteten ID 134692 er en oval forsenkning på 3,2 x 2,8 m, 20 – 25 cm dyp, som ble registrert i 2007 og prøvestykket i 2008, begge deler ved Bryan Hood, Universitetet i Tromsø. Lokaliteten ligger ved en avsnævret gammel elvesving som nå danner et langsmalt, buet vann - Čoallajávri (oversatt: Tarmvatnet) - ved sammenløpet mellom Kárášjohka and Iešjohka, 1 km fra dagens elveløp for Kárasjohka. Den gamle elvekanalen skjærer seg inn i en post-glasial terrasse, 160 m.o.h. (figur 1). Terrassekanten danner en 15 m høy skrent ned mot dagens vannbasseng i Čoallajávri, som igjen ligger 3 – 9 m høyere enn dagens elvenivå. I 2007 identifiserte B. Hood to mulige tuftestrukturer på terrassen, på vestsiden av den tidligere meandersvingen (Hood 2008). Gitt deres høyde og avstand i forhold til dagens elveløp ble det antatt at de var av høy alder. Det ble prøvestykket i begge strukturene. Bare den ene framstod som en overbevisende menneskeskapt struktur; tuften som er registrert som ID 134692. Et prøvestikk midt i forsenkningen, som i rapporten beskrives som oval,

påviste et steinsatt ildsted med skjørbrente steiner og spor av oker. Noen få kvartsavslag framstilt ved bipolar teknikk og et fragment av en liten kvartsskraper ble også funnet. Trekull av furu tatt under ildstedssteinene er AMS-datert til 3575 ± 40 BP (2010-1830 f.Kr.; TUa-7498).

Figur 1. Tufta ID 134692 tilsvare S2 på kartet (fra Hood 2007).

I løpet av LARM-prosjektet er flere lignende små, svakt nedgravde, ovale tufter påvist i indre Troms og Finnmark. Små prøvestikk og uthenting av daterbart materiale i strukturer har resultert i dateringer som spenner fra 4450 BC til AD 1150 (Hood: pers.med., Blankholm 2011a, b). Dateringen som foreligger fra Čoallajávri plasserer denne tuftas innenfor LARM-prosjektets tidsmessige avgrensning. Det ble ansett for viktig for prosjektet å totalgrave en tuft, for å se på dateringen i en større og sikrere materiell kontekst.

Metode

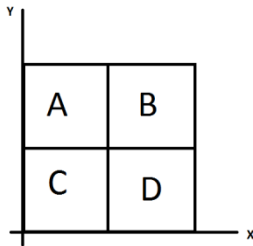
Det var søkt om å få åpne til sammen 10 m^2 , med utgangspunkt i prøvesticket fra 2007, midt i gulvet. Arealet skulle dekke det indre av tufta, veggskråninger og litt areal utenfor tufta. Prøvesticket fra 2007 var ikke synlig på overflaten, men ble anslått på bakgrunn av foto og tegninger. Koordinatsystemet ble satt opp med kryssende x- og y-akser i (antatt) SØ-hjørne av prøvesticket. Det viste seg å stemme helt. Aksene ble lagt parallelt med veggskråningene rundt gulvarealet slik de framstod på overflaten. Tufta framstod som mer rektangulær enn oval. X økte mot N, y mot V. Krysset ble definert som $100 \times 100 \text{ y}$. En 20 cm bred profilbenk ble etablert langs begge aksene i T-form, langs hhv. $100,0 - 100,2x$ og $100,0 - 100,2y$. Fixpunkt ble etablert på en tørr furustubbe N for feltet.

Det ble innledningsvis avtorvet et felt på $8,75 \text{ m}^2$. Det ble raskt klart at gulvarealet hadde en annen utstrekning enn først antatt. Feltet ble utvidet til totalt $14,5 \text{ m}^2$. Det omfattet hele gulvarealet og

veggskråningene langs alle kantene. I tillegg ble det åpnet tre 0,4 x 0,4 m store prøvestikk langs 104x: 1) 95,0 – 95,4y, 2) 89,6 – 90,0y, 3) 85,6 – 86,0y. Det ble også rensket fram en 0,5 m bred profil i en bratt, vegetasjonsfri terrassekant rett Ø for tufta, for å få innsyn i stratigrafiske forhold.

Tufta ble gravd stratigrafisk. All masse ble gravd ut med graveskje og tørrsoldet innenfor hver kvadrant i 0,4mm sold. Alle overflater ble fotografert, tegnet og nivellert. Utvalgte profiler ble fotografert og tegnet. Alle redskap, kjerner, oker og trekullprøver ble målt inn nøyaktig i planet og nivellert. Alle øvrige funn ble henført til kvadrant A- D (0,5 x 0,5 m) (figur 2) og lag.

Figur 2. Kvadrantsystem. A i SV.

Beskrivelse av området

Lokaliteten ligger i S-kanten av en vid, flat terrasse. Mot S går en liten Ø – V-orientert hengedal, 12 – 15 m bred, Det går en liten bekk nederst i hengedalen, og bunnen er fuktig, med mose og dvergbjørk. Bekken kommer ned fra et løp bak terrassen. Her er det et fuktig parti i åsen. En tilsvarende terrasse som den lokaliteten ligger på, finnes også S for hengedalen. Terrassene danner en stor, flat mo langsetter dalsida, 160 moh. På terrassene er det tørr lyng og en del reinlav, og åpen blandingsskog med furu og noe bjørk. Her er ingen gamle furuer i området, men flere store stubber etter felte trær og også nedfallstrær av høy alder. Lokaliteten ligger knapt fire m fra kanten av terrassen, og det er en to m høy, bratt skråning, med fin sand i en raskant øverst (figur 3). Raskanten ble rensket opp i en 60 cm høy, 50 cm bred profil, for å kartlegge stratigrafiske forhold (figur 4). Under et 2 cm tykt torv/humuslag fulgte et 4 – 6 cm tykt, lyst grått utfellingssjikt. Det var små fragment at trekull i overgangen humus – grå sand. Deretter kom et noe ujevnt 8 – 10 cm tykt rødlig sandlag som gradvis gikk over i et lyst grått sandlag med i hvert fall tre tydelige mørke striper etter tidligere torvoverflater: en ca. 45 cm dypt, en ca. 35 cm dypt og en ca. 55 cm under dagens overflate. Det var ikke trekull i profilen. Skråningen ned mot Čoallajávri i Ø er tilsvarende bratt, men mye lengre.

Figur 3. Skråningen S for tufta, ned i hengedalen i forkant. Tufta ligger der det sitter mennesker. Čoallajávri nede i skogen til høyre i bildet. Tatt mot NØ. (foto: M. Skandfer)

Figur 4. Profil i raskant S for tufta. Spaden markerer hvor utgravningsfeltet stopper. (foto: M. Skandfer)

Observasjoner

Strukturen var på overflaten orientert N – S, ut mot den lille hengedalen med bekken. Før avtorving framstod tufta som en rektangulær struktur med flat bunn, rundt 20 cm dyp og med tydelige kanter/skråninger i S og Ø. Mot N og V var den mer utflytende. Ildstedet som var påvist midt i tufta ved prøvesticket i 2007 var ikke synlig. Under avtorvingen viste det seg at torva var relativt tykk mot

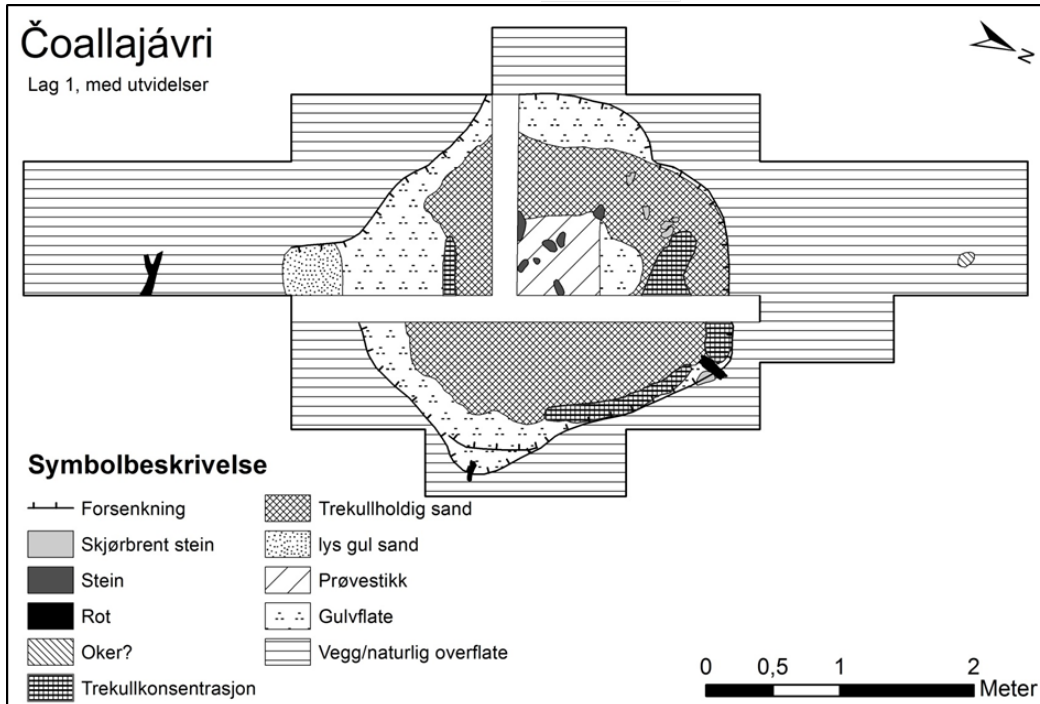
S og Ø, inntil 10 cm, ellers til dels svært tynn; bare 1 cm tørr lav som måtte skrapes av utfellingssjiktet under. Det var svært mye røtter etter både trær og lyng fra torvlaget og ned i sandlagene under.

Lag 1: lyst grått utfellingssjikt og sandlag. Finkornet masse. I overgangen torv – utfellingssjikt var det masse trekull i gulvarealet. Det var til dels store biter, som dermed ikke framstod som svært gamle. Mye trekull fortsatte nedover i neste lag, og muligheten for at dette kunne være brente røtter etter en skogbrann ble lenge holdt åpen. Måten trekullkonsentrasjonene fulgte ytterkantene av gulvet var likevel påfallende. Det var særlig mye langs veggskråningen mot Ø. Etter avtorving og opprensning framstod lag 1 i gulvarealet som mørkt og trekullblandet, mens toppen av veggene var lysere grå sandstrukturer uten trekull. (figur 5, 6). Det var også tydelig at tufta hadde en annen form og størrelse orientering enn slik den framstod på overflaten. Dette tvang fram en utvidelse av feltet, både for å få fram hele gulvarealet og for å lete etter eventuelle innganger/åpninger i veggene. I S gikk gulvet ut i en spiss/hjørne der det så ut til å kunne være et lavere parti i veggvollen. Også i N var det en lignende men mer diffus spiss/hjørne som gikk over i et lavere veggparti. Lag 1 ble gravd i utvidelsene etter at lag 2 var gravd i det opprinnelige feltet. I utvidelsene utenfor gulvarealet ble det ikke observert trekull i overgangen humus – lag 1 i S, men flekkvis i N. I N ligger den lysegrå sanda som et tynt utfellingssjikt over løs, orange sand. (figur 7). Det ble klart at det ikke var åpninger i veggene, verken i N eller S. Lag 1 var i veggene 2 – 3 cm tykt, i gulvarealet mindre enn 1 cm. Lag 1 er trolig et naturlig utfellingslag som ble gravd bort i gulvområdet da tufta ble anlagt. Ny utfelling har bare farget det aller øverste sjiktet under torva over gulvet.

Figur 5. Lag 1 rensket fram. Feltet er her avgrenset til strukturen slik den framstod på overflaten. Gulvarealet framstår mørkere av trekull, særlig langs veggskråningen mot Ø, under furuene. Prøvesticket fra 2007 vises som et rødbrunt felt ved profilkrysset. Sett mot SØ. (foto: M. Skandfer)

Figur 6. Topp, lag 1 (tegning: C. Joakimsen/M. Skandfer)

Figur 7. Lag 2 rensket fram i gulvarealet i forkant, lag 1 i utvidelsen over vegg/naturlig overflate. Orienteringen på gulvet gjorde at det ble vurdert om det kunne være en mulig åpning ut her, men det var ingen tegn på det i utvidelsen. Mot S. (foto: M. Skandfer)

Lag 2: Grått til gul-oransje fint sandlag. Kulturlaget/gulvlaget i tufta. I lag 2 framstod gulvarealet som tydelig firkantet, tilnærmet kvadratisk og orientert SØ – NV, dvs. 45° på slik tufta hadde framstått på overflaten og følgelig også på det etablerte koordinatsystemet. Under den løse, trekullholdige grå sanden i gulvlagets lag 1 kom tettere grå sand iblandet trekull. Denne fortsatte inn under den lysegrå sanden i veggene. Det lysegrå sandlaget ble definert som lag 1 i veggene. Det ble tolket som veggmasse som har rast inn over gulvet, og ble gravd bort. Under kom det fram lys gul-oransje sand, som dermed utgjorde lag 2 her. Etter at lag 1 var fjernet fikk vi stort sett fram en tydelig overgang mellom et trekullholdig gulvlag og en bratt, lav kant av gul-oransje sand i veggene. Dette var tydeligst i Ø, SØ og SV, mest diffust i N, der det bare var en jevn, slak skråning fra gulvarealet opp til naturlig overflate. Det var brede striper med trekull langs ytterkanten av gulvet mot Ø, S og V (figur 8 - 10). Trekullstripene fortsatte ned gjennom lag 2.

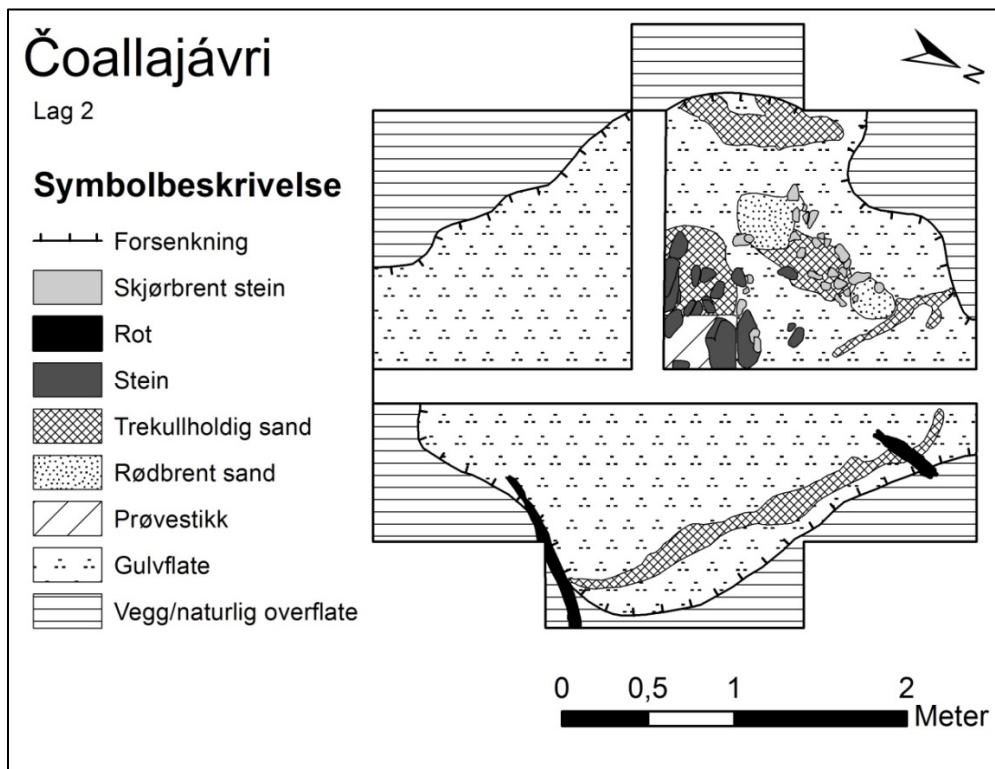

Figur 8. Topp, lag 2 i det opprinnelige utgravningsarealet. Merk de brede trekullstripene langs kanten av gulvarealet, som fortsetter inn under veggen i utvidelsen lengst til venstre på bildet. Tatt mot N. (foto: M. Skandfer)

Figur 9. Topp lag 2 i hele feltet, etter utvidelsene mot N og S. Merk kontrasten mellom fargen på veggvollene og gulvarealet, avgrenset mot hverandre av brede trekullstriper. Tatt mot S. (foto: M. Skandfer)

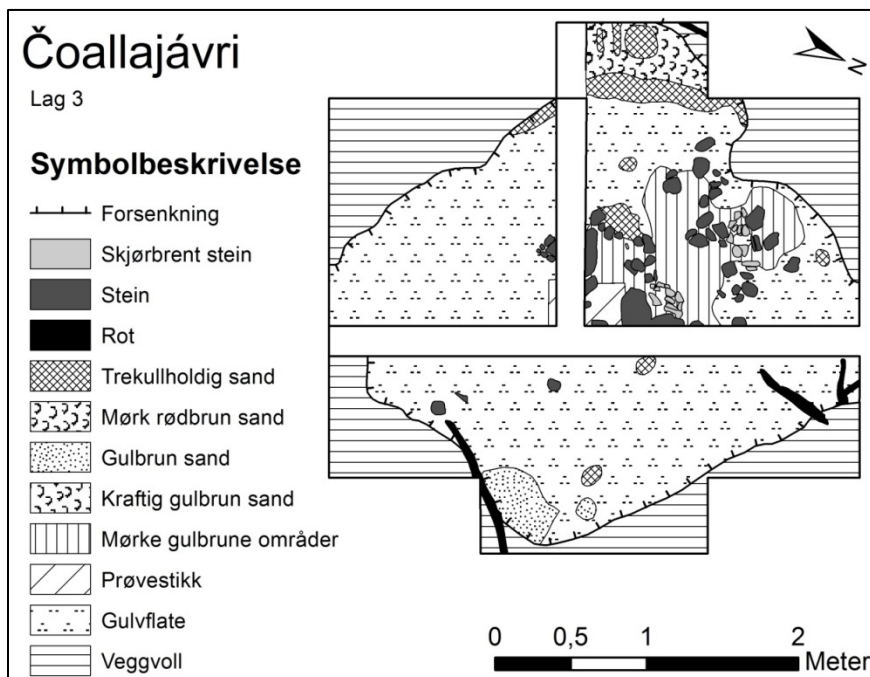
Figur 10. Topp lag 2. (Tegning: C. Joakimsen/M. Skandfer)

Lag 3: Ble funnet bare i gulvarealet og bestod av melert grå – oransje sand. Nesten ikke trekullfragment og bare et lite antall funn i toppen av laget (figur 11, 12). I 101x/101y, rute C ble det gravd en 20 x 20 cm sjakt ned i lag 3. 6 cm nede i laget gikk sanden over til å bli mørk oransje. Ingen funn eller trekull. Resten av utgravningen stoppet i toppen av lag 3.

Figur 11. Ildstedet med spredte skjørbrente steiner utenfor mot NNV, på toppen av lag 3. Merk hvordan ildstedet er orientert Ø – V på gulvet. Prøvesticket i 2007 har dekket mesteparten av ildstedet. Tatt mot Ø. (foto: M. Skandfer)

Figur 12. Topp, lag 3 (tegning: C. Joakimsen/M. Skandfer)

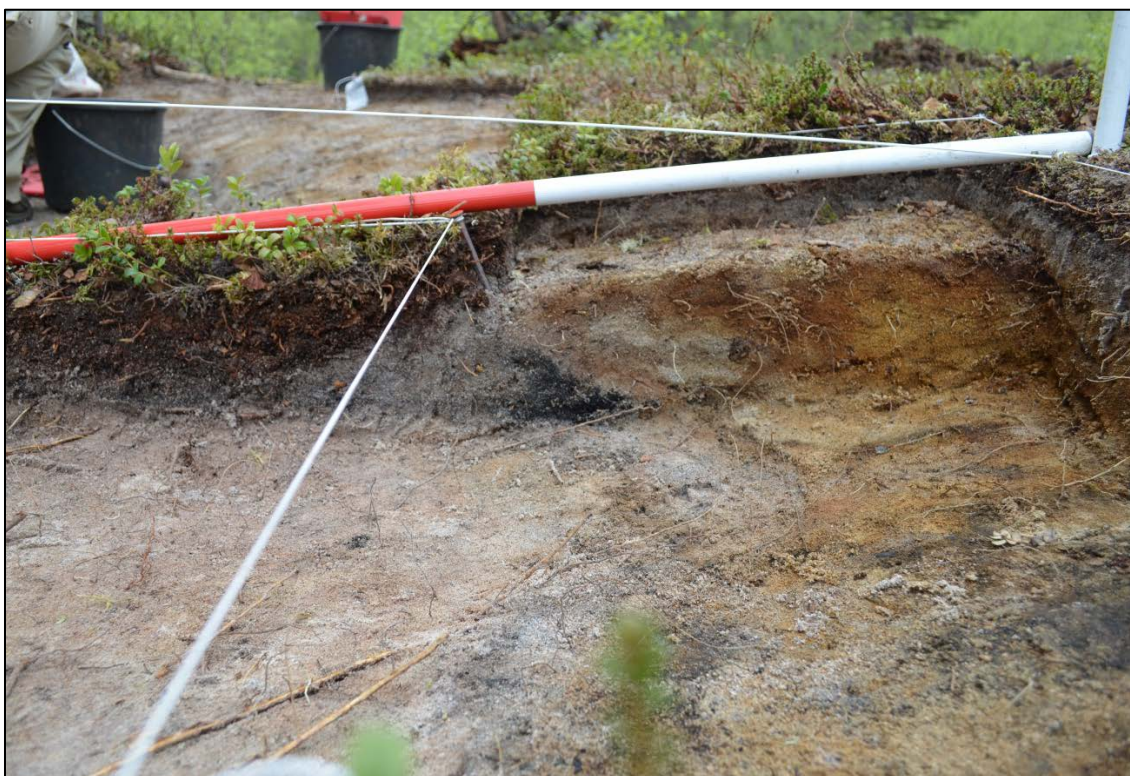
Strukturer

Det ble funnet et sentralt plassert ildsted, som framstod som et rammeildsted, lagt opp av steiner i varierende størrelse (figur 11, 12). Rammen er ikke fullstendig, og det er store steiner som ikke inngår i selve rammen mot Ø. Prøvestykket fra 2007 har dekket mesteparten av ildstedet. NNV for ildstedet lå en konsentrasjon av mindre og delvis skjørbrente steiner, flere av dem små heller. Disse kan være ryddet ut av ildstedet. Det var en del trekull i tilknytning til selve ildstedet, men ikke i tilknytning til steinkonsentrasjonen i NNV.

Et snitt i veggvullen i 100,2x/101,0 - 101,5y, viser at trekullsjiktet på toppen av lag 2 (gulvlaget) fortsetter under innrast lys grå sand (lag 1) til en bred trekullstripe som også ligger under guloransje sand (lag 2) i veggvullen (figur 13). Trekullstripene langs veggene i lag 2 – kulturlaget – tolkes som rester etter liggende veggstokker i en omløpende rammekonstruksjon. Den har holdt oppe veggmassene og definert gulvarealet, men etter at den har brent har veggmassene kollapset inn over stokken (figur 10, 11).

Stratigrafien i 100,2 – 101,0x/101,0 - 101,5y tyder på at gulvlaget har fortsatt videre inn under veggen, og ikke har stoppet mot en treramme. Dette fenomenet ble bare observert her, og det er mulig at vi har en åpning i veggen (“dør”), som har blitt fylt med masse etter at strukturen ble ødelagt. Her er det i profilen to nivå med trekull, noe som kan vitne om flere bygge- eller bosettingsfaser (figur 14).

Figur 10. Snitt gjennom veggen langs 100,2x/101,0 – 101,5y. Lag 1 er fjernet, lag 2 på gulvet ses som trekullblandet lys sand med en mørkere kant ut mot veggen. Lag 2 i veggen har falt inn over en liggende trestokk som har holdt massene på plass, trolig etter at trestokken brant. Merk at trekullsjiktet øverst i gulvlaget fortsetter inn under veggen nærmest kameraet og ut til høyre, mens det mangler nærmere profilen. Dette kan tyde på at det har vært en åpning i veggen her. Tatt mot S. (foto: M. Skandfer)

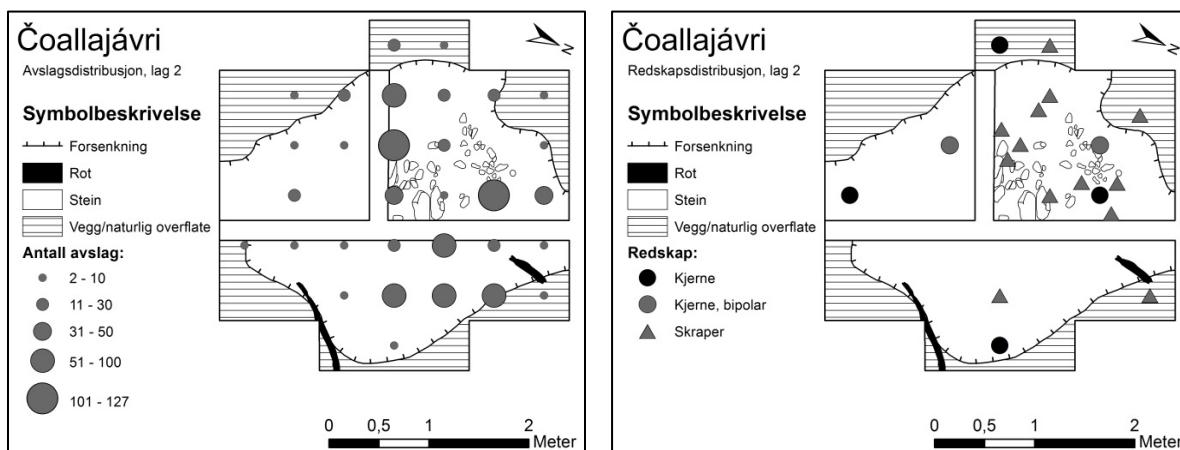

Figur 14. Profil langs 98-100x/100y. Merk den avlange (doble) trekullflekken i overgangen gulv – vegg.

Funn

Det ble funnet 6 kjerner, 12 skrapere og resten (718) avslag, alt i fin, lys og fin, hvit kvarts. Både avslag og kjerner viser bipolar teknikk, men også mer tilfeldig tilslagning. To av skraperne er brukket. Det ble funnet en del oker NV for ildstedet. I prøvestikket fra 2008 (Hood 2008), som lå i 100X/100Y rute D, ble det funnet 31 avslag og en liten skraper i den samme fine, lyse kvartsen som i resten av tufta. Det ble også funnet oker.

Funndistribusjonskartene (figur 15 – 16) viser at avslagene hadde en markert konsentrasjon til den nordlige halvdelen av tufta, mens redskapene (skraperne) nesten utelukkende ble funnet i den nordvestlige delen av tufta.

Figur 15. Distribusjon av avslag vist på tegning av lag 2 (tegning: C. Joakimsen/M. Skandfer)

Figur 16. Distribusjon av redskap vist på tegning av lag 2 (tegning: C. Joakimsen/M. Skandfer)

Dateringer

Det foreligger fem dateringer fra tufta, alle på furu: Trekull tatt under ildstedssteinene i forbindelse med prøvestikkingen i 2008 er AMS-datert til 2010-1830 f.Kr. (Hood 2008). Trekull funnet under veggmassene mot vest er datert til 1692 – 1530 f.Kr. Trekull fra en veggstokk er datert til 817 – 752

f.Kr. og fra en konsentrasjon i gulvlaget til 902 – 805 f.Kr. Trekull fra en konsentrasjon rett utenfor ildstedsteinene er datert til 44 f.Kr. – 78 e. Kr. (se tabell under).

Hearth, underneath stones	Pine	3575±40	BC 1950-1880	TUa-7498
Floor/entrance? Top layer	Pine	2053±30	BC 167-AD 5	Ua-45141
Wall construction	Pine	2588±30	BC 817-752	Ua-45142
Wall construction	Pine	2696±30	BC 902-805	Ua-45143
Under wall bench	Pine	3345±30	BC 1692-1530	Ua-45144
Top floor layer, outside hearth	Pine	1977±30	BC 44-AD 78	Ua-45145

Prøvestikk

1. 104,0 – 104,4x/95,0 – 95,4y: Litt trekull i overgangen humus – lys sand 3 – 6 cm dypt, deretter lys grå sand (2 – 8 cm) og oransje sand. Typisk podsolprofil. Ingen funn.

2. *Figur 17: Prøvestikk 1.*

3. 103,6 – 104x/89,6 – 90,0y: Typisk podsolprofil som foregående, uten trekull og uten funn.
4. 104,0 – 104,4x/85,6 – 86,0y: Typisk podsolprofil som de to foregående, uten trekull og funn.

Konklusjoner

Etter utgravningen framstod strukturen som en tilnærmet kvadratisk, 2,4 x 2,2 m stor forsenkning, 20 cm dyp, indre mål. Strukturen var orientert NV – SØ, mens ildstedet midt i tufta var orientert NØ – SV. Denne neste mulige døråpningen var i den N-lige halvdel av V-veggen. Plasseringen i NV-hjørnet er bare antydning av et mørkere lag med trekull som fortsatte fra gulvet og inn under veggmassene her, men det var ingen antydning til forsenkning i veggen. Det var til dels mye trekull like under torv-/humuslaget. Det ga grunnlag for å stille spørsmål om hvorvidt det hadde vært en skogbrann her. Området heter Buollannjárga (no: Brentneset), som kan peke i en slik retning. Samtidig er disse øvre delene av Karasjok-dalen det første bosettingsområdet for finske svedjebruk-bønder på 1700-tallet. Driftsformen deres kan også ha gitt opphav til navnet. Sjakten i terrasseskrenten like S for tufta og prøvestikkene mot Ø viste at trekull var lokalt forekommende bare i og helt nær tufta. Det ser følgelig ut til å være knyttet til selve strukturen. Gjennom lag 2 var det trekull i gulvområdet, trekullfritt på veggene og en markert, lineær trekullstripe langs

overgangene mellom gulv og vegg. Dette tolkes som rester etter en rammekonstruksjon av liggende veggstokker som har holdt veggmassene på plass, og som på et tidspunkt har brent. Dateringene viser at gulvlaget og veggkonstruksjonen er fra omkring 900 – 750 BC. De eldre dateringene i ildstedet og under veggmassene vitner om eldre bruk i en eller to separate faser, og den yngste dateringen like utenfor rammesteinene i ildstedet vitner om en bruksfase også omkring 50 – 80 e.Kr. Trolig har gropen og ildstedet vært anlagt i første del av tidlig metalltid, for så å ha blitt gjenbrukt flere ganger. I hvert fall i en fase, i siste tusenår f.Kr., har det stått en mer substansiell trekonstruksjon i gropa (jfr. Skandfer u.å.).

Marianne Skandfer, Tromsø 20.02.2014.

Referanser

Blankholm, Hans Peter 2011 *Utgravningsrapport. Leinavasshytta 4, 2010*. Tromsø: Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Universitetet i Tromsø.

Blankholm, Hans Peter 2011b *Plugging the Gap: Early Metal Age in the Ostu Mountain Pass, Troms, Northern Norway. Fennoscandia Archaeologica XXVIII :19-37.*

Hood, Bryan 2008 *Excavation report, Čoallejávri, Karasjok Municipality, Finnmark*. Tromsø: Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Universitetet i Tromsø.

Skandfer, M. 2012 *“Landskapskunnskap og ressursforvaltning i Indre Troms og Finnmark 2500 f.Kr. – 1000 e.kr.” (LARM): Registreringsrapport Indre Finnmark 2012.* Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Universitetet i Tromsø

Skandfer, M. u.å. *Regional Case: A Multi-Phase Early Metal Age – Iron Age Dwelling pit at Čoallejávri*. In Blankholm, H. P., Hood, B. and Skandfer, M. (red.) No title yet.